

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.072

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.2/04>**Андрющенко О.Б.**

Українська інженерно-педагогічна академія

СИСТЕМНО-ЕВОЛЮЦІЙНА ПАРАДИГМА ЯК ОСНОВА КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку суспільства, які актуалізують проблеми виживання для окремих країн, а також аспекти забезпечення якісного розвитку на індивідуальному рівні. При переході до нової ери розвитку інформаційного суспільства істотно підвищується значення людського капіталу, який складає основу конкурентоспроможності країни. Не зважаючи на воєнні дії в Україні, питання якості життя населення залишаються однією з найважливіших соціально-економічних категорій. Виходячи з цього, недостатньо вивченим питанням управління якістю життя населення в Україні є застосування новітніх концептуальних підходів, успішних управлінських практик, інформаційно-комунікаційних і поведінкових технологій для підвищення життєвих стандартів населення і рівня суб'єктивного благополуччя. Обґрунтування концептуального підходу і розробка організаційно-методичних рекомендацій щодо удосконалення державного механізму управління якістю життя населення України є зараз найбільш важливим завданням.

В статті обґрунтовано концептуальний підхід щодо управління якістю життя населення в рамках системно-еволюційної парадигми, що містить принципи й інструментарій державного стратегічного цілепокладання, спрямований, на відміну від існуючих, на узгоджений розвиток об'єктивного і суб'єктивного компонентів якості життя, що дозволяє підвищити ефективність управління якістю життя за рахунок адекватності управлінського впливу стану об'єкта управління як динамічної системи. Це матиме суттєвий вплив на концепцію механізму державного управління якістю життя населення, що включає перелік суб'єктів, етапів, зовнішніх детермінантів і визначає принцип їх взаємозв'язку, яка дозволяє формувати випереджальний управлінський вплив з урахуванням динаміки низки чинників зовнішнього середовища, і до здійснення аналізу якості життя населення та реалізації стратегічного цілепокладання державного управління якістю життя населення, що дозволяє виявити стратегію державного управління, адекватну актуальному співвідношенню об'єктивного і суб'єктивного компонентів якості життя.

Ключові слова: *якість життя населення, стратегічне державне управління, життєві стандарти населення, рівень суб'єктивного благополуччя, об'єктивні компоненти якості життя.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується низкою домінуючих тенденцій, серед яких: становлення четвертої промислової революції, діджиталізація економічних систем, посилення урбанізації, старіння населення економічно розвинених країн і зростання чисельності населення у країнах, що розвиваються, кліматичні зміни. Тому актуалізуються задачі системи державного управління по забезпеченню якості життя населення. Творча праця як необхідна умова розвитку економіки знань, високий рівень довіри, неможливі без забезпечення мінімально необхідного рівня життєвих стандартів у рамках державного механізму

управління якістю життя населення. Якість життя тісно пов'язана із задоволеністю життєдіяльністю в цілому або її окремими елементами: умовами життя, середовищем життя, рівнем реалізації інтересів і потреб, здійсненням життєвих планів і має бути адекватно мінімальним соціальним стандартам, ресурсним можливостям суспільства, відповідним нормам, звичаям, традиціям, конкретного часу і місця, соціальної системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти якості життя як однієї з найважливіших соціально-економічних категорій, рівня добробуту як визначеного стандарту життя, формувалися вже в роботах Аристотеля, І. Канта,

Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта. Загальним проблемам теорії менеджменту якості присвячені новаторські роботи видатних зарубіжних теоретиків і практиків в області якості: М. Аокі, О.Фейгенбаума, Г. Тагуті, Дж.М. Джурана, К. Ісікави. Питанню удосконалення якості життя населення присвячені і дослідження українських учених, серед яких можна виділити роботи Н. Волинського, В. Городяненко, М. Долишнього, В. Дорофійенка, В. Єрмоєнка, Ю. Зайцева, В. Захарченка.

Метою статті є дослідження основних концептуальних положень, що конкретизують закономірності функціонування об'єкта управління і можливості здійснення управлінського впливу, які пропонується використовувати як теоретичну основу в процесі формування державного механізму управління якістю життя населення, в рамках системно-еволюційної парадигми.

Виклад основного матеріалу. Постнекласичний етап розвитку науки надав можливості для збагачення людства знаннями і поняттями про закономірності розвитку складних відкритих динамічних систем не тільки фізичних і хімічних, але й біологічних, соціальних, економічних. Концепція універсального еволюціонізму базується на певній сукупності знань, отриманих в рамках конкретних наукових дисциплін (біології, геології і т. д.) і в той же час включає до свого складу ряд філософсько-світоглядних установок. Системний підхід вніс новий зміст у концепцію еволюціонізму, створивши можливість розгляду об'єктів реальної дійсності як систем, здатних до самоорганізації. Отже, до теперішнього моменту знання людства про закономірності розвитку соціальних систем зробили великий стрибок, що доцільно враховувати в теорії державного управління. Розгорнута програма побудови загальної теорії систем у ХХ ст. була висунена біологом-теоретиком Людвігом фон Берталанфі.

Л. фон Берталанфі успішно застосував системний підхід до вивчення біологічних процесів, а після другої світової війни він запропонував концепцію розробки загальної теорії систем. У програмі побудови загальної теорії систем автор вказував, що її основними завданнями є: 1) виявлення загальних принципів і законів поведінки систем незалежно від природи складових їх елементів і відносин між ними; 2) встановлення в результаті системного підходу до біологічних і соціальних об'єктів законів, аналогічних законам природознавства; 3) створення синтезу сучасного наукового знання на основі виявлення ізоморфізму

законів різних сфер діяльності [1, с. 10]. Сьогодні основними сферами системних досліджень є системний підхід і конкретно-наукове знання про системи. Як і будь-яке фундаментальне поняття, термін «система» найкраще конкретизується в процесі розгляду його основних властивостей.

В роботі [2] виділяються чотири таких властивості:

1. Система є, перш за все, сукупність елементів. При певних умовах елементи можуть розглядатися як системи.

2. Наявність істотних зв'язків між елементами і (або) їх властивостями, що перевершують за потужністю (силі) зв'язку цих елементів з елементами, що не входять в дану систему. Під істотними зв'язками розуміються такі, які закономірно, з необхідністю визначають інтегративні властивості системи.

3. Наявність певної організації, що проявляється в зниженні термодинамічної ентропії (ступеня невизначеності) системи в порівнянні з ентропією системо-формуючих факторів, що визначають можливість створення системи.

4. Існування інтеграційних властивостей, тобто властивих системі в цілому, але не властивих жодному з її елементів окремо. Їх наявність свідчить, що властивості системи хоча і залежать від властивостей елементів, але не визначаються ними повністю.

Таким чином, у найзагальнішому випадку поняття «система» характеризується: 1) наявністю елементів; 2) наявністю зв'язків між ними; 3) цілісним характером даного об'єкта або процесу, який полягає в наявності інтеграційних властивостей елементів, що виявляються в їх взаємодії.

Слід зауважити, що в концепції глобального еволюціонізму підкреслюється найважливіша закономірність – спрямованість розвитку світового цілого на підвищення рівня своєї організації. Вся історія Всесвіту постає як єдиний процес матеріальної еволюції, самоорганізації, саморозвитку матерії.

Ця закономірність характерна не тільки для біологічної форми руху, але і для всієї еволюції матерії. Сьогодні ідея глобального еволюціонізму – це не тільки констатує становище, а й регулятивний принцип. З одного боку, він дає уявлення про світ як про цілісність, дозволяє мислити загальні закони буття в їх єдності, а з іншого – орієнтує сучасне природознавство на виявлення конкретних закономірностей глобальної еволюції матерії на всіх її структурних рівнях, на всіх етапах її самоорганізації [2, 3].

Положення системного підходу і глобального еволюціонізму становлять концептуальну базу формування державного механізму управління якістю життя населення.

Якість життя населення є категорією, похідною від рівня життя, яка відображає не тільки матеріальну сторону життєдіяльності суспільства, але також соціальну і екологічну, входячи в комплекс критеріїв оцінки стійкості економічного зростання і розвитку.

За ним здійснюється впорядкування системи на макрорівні, тому їх можна назвати іманентними властивостями (ІВ), або «рушійними силами» еволюції системи. Відзначимо, що основу визначення статусу параметра становить характер властивостей елементів, інтеграція яких сприяла його формуванню. В результаті інтеграції внутрішніх властивостей елементів формуються параметри порядку, метою яких є збереження так званої «спадкоємної» інформації, яка передається системі при її переході з одного етапу еволюції на інший. Причому сукупність іманентних властивостей значуща, тобто є системоутворюючим фактором тоді й тільки тоді, коли вони реалізуються одночасно [4]. Якщо для системи змінюється іманентність властивостей її руйнування, або про її переродження в нову систему.

У результаті взаємодії системи з зовнішнім середовищем на етапі її становлення спочатку формуються, а потім виділяються параметри, які виконують функцію адаптації системи до зміни впливу зовнішнього середовища або адаптаційні механізми (АМ). Адаптація припускає здатність системи змінювати свою структуру, якості та функції у відповідь на мінливий вплив зовнішнього середовища.

Крім параметрів порядку, слід розглянути ще один детермінант стану системи – керуючі параметри (КП). У теорії біфуркацій керуючими параметрами систем довільної природи є «параметри, які можуть якісно впливати на властивості рішень диференціального рівняння» [3], які описують динаміку цієї системи. У загальному випадку керуючі параметри системи – це деяка підгрупа параметрів, до зміни будь-якого зі значень якого система має підвищену чутливість. Таким чином, будемо розглядати КП як змінні стану системи, ті, що належать їй та визначають її динаміку, яка є результатом зовнішніх впливів. Керуючі параметри – це характеристики системи, на які може діяти зовнішній вплив, і які змінюють поведінку системи, її стан.

Таким чином, актуальний взаємозв'язок між АМ системи (її адаптаційними механізмами) та керуючими параметрами (які, в свою чергу, сформовані під впливом зовнішнього середовища) детермінує стан системи.

Еволюція системи відзначається характером зв'язків між ІВ, АМ та КП, які формуються в процесах виникнення, стабілізації й адаптації системи до зовнішнього середовища (рис. 1).

1 – зв'язок, при якому загальний вплив ІВ і КП є детермінантою значень і статусу АМ, коли ядро системи генерує адаптаційні механізми, виходячи з мети її існування, коригуючи їх з урахуванням зовнішнього впливу; 2 – зв'язок, в результаті якого адаптаційні механізми здійснюють структуроутворюючий вплив на керуючі параметри зовнішнього середовища. Цей тип зв'язку визначається як зворотний зв'язок; 3 – зв'язок, який характеризує формування і корекцію адаптаційних механізмів системи (АМ) під впливом зовнішнього середовища. Процес, який характеризується цим типом зв'язку, називається адаптацією; 4 – зв'язок, при якому зовнішнє середовище через керуючі параметри КП впливає на іманентні властивості системи.

адаптаційних механізмів відповідати на дії зовнішнього середовища.

Якщо розглянути параметри порядку системи поняття «якість життя». Формування особистості – те ж саме, що її народження. Однак, відповідно до цього ж автора, особистість народжується двічі. У першому народженні безпосередні спонукання починають підкорятися соціальним нормам, у другій – людина (підліток) починає сама усвідомлювати і підпорядковувати собі свої мотиви. Вже не тільки мотиви керують людиною, а вона сама може керувати своїми мотивами. На другому етапі народження особистості вона формує адаптаційні механізми,

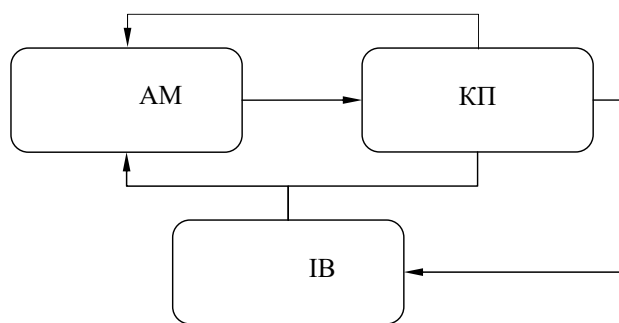

Рис. 1. Зв'язки між параметрами порядку складної відкритої системи: ІВ – іманентні властивості; АМ – адаптаційні механізми; КП – керуючі параметри.

Джерело: запропоновано автором

враховуючи не тільки вплив зовнішнього середовища, яке здійснюється через керуючі параметри, а й характеристики природи самої системи, які відображають її сутність. Вони визначаються в системних термінах як іманентні властивості – інваріантні параметри, властиві системі від народження. У випадку з особистістю до іманентних властивостей доцільно віднести наступне: x_1 – когнітивні особливості; x_2 – афективні особливості; x_3 – фізіологічні особливості. Виділення структури іманентних властивостей системи в даному випадку – це завдання вибору теорії структури особистості, що підходить для задач дослідника. З огляду на різноманітність теорій структури особистості, в рамках даного дослідження досить виділити макропараметри на основі когнітивно-афективної теорії особистості і врахувати біологічний компонент як фізіологічний. У термінах психології, іманентні властивості особистості визначаються вродженими особливостями. У свою чергу керуючими параметрами, до впливів яких результуючі параметри якості життя мають підвищену чутливість, є: a_1 – екологічна (природна) середовище; a_2 – економічне середовище; a_3 – соціальне

середовище; a_4 – суспільно-політичне середовище. До них можна віднести характеристики, які визначають можливості задоволення потреб, пов'язані з вибором особистості і її статусом: g_1 – професійна орієнтація (освіта і професія); g_2 – сімейний стан; g_3 – участь в спільнотах і соціальний статус; g_4 – місце проживання; g_5 – спосіб життя. У процесі самовизначення індивід здійснює декілька основних виборів, які визначають подальші характеристики його життєдіяльності, задаючи межі його можливої адаптації, так званий «еволюційний коридор». З огляду на вищевикладене, поняття «якість життя» можна представити в термінах системного підходу наступним чином (рис. 2).

В рамках запропонованого підходу якість життя визначається зворотним зв'язком двох видів: 1) відповідністю сформованих адаптаційних механізмів (АМ) іманентним властивостям системи (ІВ), що сприймається суб'єктивно, а також – 2) їх відповідністю адаптаційних механізмів (АМ) об'єктивно існуючим характеристикам впливу зовнішнього середовища на систему (КП). Перший вид зворотного зв'язку можна охарактеризувати як задоволе-

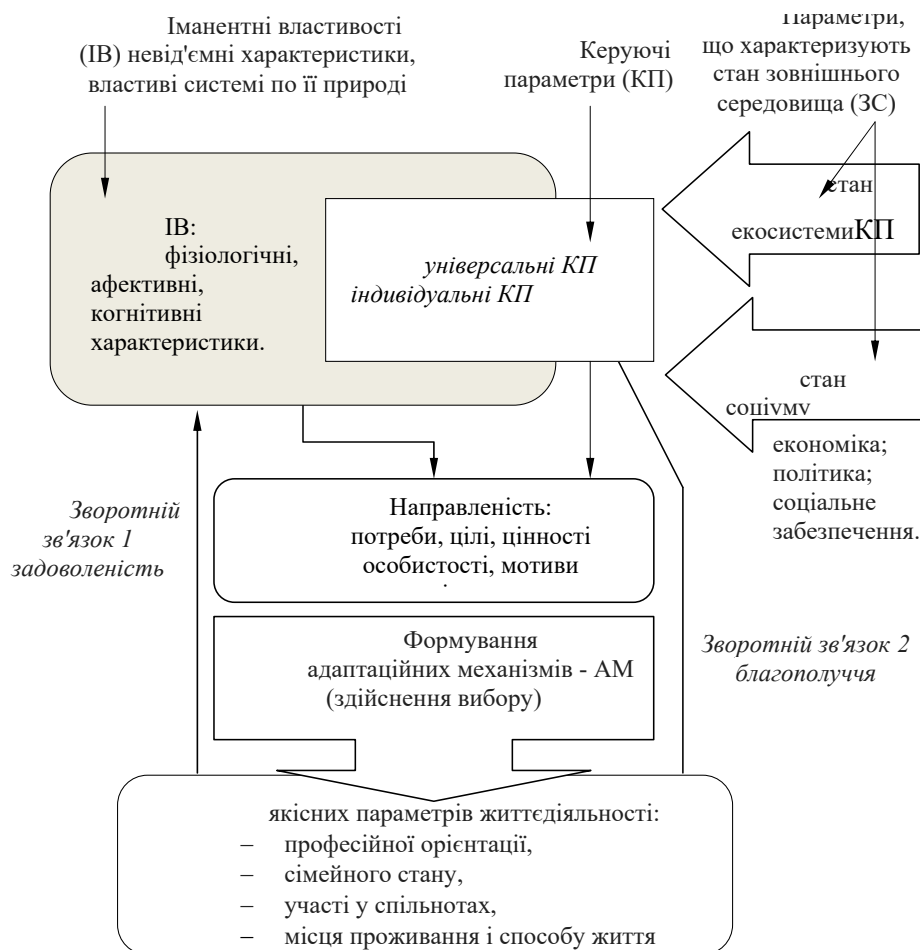

Рис. 2. Якість життя особистості як сукупність видів зворотного зв'язку

Джерело: запропоновано автором

ність або суб'єктивне благополуччя, коли професія, сімейний стан, соціальний статус і таке ін. відповідають іманентним властивостям особистості («Я» – соціальне відповідає «Я» – реальному). А другий вид зворотного зв'язку визначає об'єктивне благополуччя, яке характеризується універсальними нормами, стандартами для біологічного виду, і для соціальної системи, що розглядається. Інтегральний показник, який характеризує якість життя особистості як ступінь задоволеності її потреб, може бути представлений як цільовий функціонал виду:

$$Y = F(g_j(x_i, a_k)),$$

де: Y – якість життя;

x_i – іманентні властивості системи (фізіологічні, афективні, когнітивні характеристики особистості);

a_k – керуючі параметри (стан екосистеми, стан соціуму);

g_j – механізми адаптації особистості.

Висновки. Таким чином, в рамках системного підходу якість життя визначається зворотним зв'язком двох видів: 1) суб'єктивно сприймаються як відповідність сформованих адаптаційних механізмів (АМ) іманентною властивостями системи (ІВ), а також 2) відповідністю адаптаційних механізмів (АМ) об'єктивно існуючим характеристикам впливу зовнішнього середовища на систему (КП). В цілому ж, якість життя є інтегральним показником, який характеризує рівень впливу зовнішнього середовища на процес виживання і розвитку особистості, виражений в термінах його «сприятливості – негаразди».

Список літератури:

1. Чайка Ю.М. Державне регулювання структурних трансформацій економіки України. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2013. №1. С. 60–63.
2. Чорна Л.О., Зачоса О. Д. Механізм управління розвитком людського капіталу за умов активізації економіки знань. *Економіка та держава*. 2017. №3. С. 36–38.
3. Шамборовський Г.О. Застосування антикризового регулювання з метою стабілізації та зростання доходів населення в трансформаційних економіках. *Економіка та держава*. 2016. №9. С. 51–55.
4. Андрищенко О.Б. Компоненти якості життя населення України як інструмент формування управлінських рішень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №15.

Andriushchenko H.B. SYSTEMATIC EVOLUTIONARY PARADIGM AS THE BASIS OF THE CONCEPT OF MANAGING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE

The article examines modern trends in the development of society, which actualize the problems of survival for individual countries, as well as aspects of ensuring quality development at the individual level. When transitioning to a new era of development information society significantly increases the importance of human capital, which forms the basis of the country's competitiveness. Despite the military actions in Ukraine, the quality of life of the population remains one of the most important socio-economic categories. Based on this, an understudied issue of managing the quality of life of the population in Ukraine is the application of the latest conceptual approaches, successful management practices, information, communication and behavioral technologies to increase the population's living standards and the level of subjective well-being. The substantiation of the conceptual approach and the development of organizational and methodological recommendations for improving the state mechanism for managing the quality of life of the population of Ukraine is currently the most important task.

The article substantiates the conceptual approach to managing the quality of life of the population within the framework of the systemic-evolutionary paradigm, which includes the principles and tools of state strategic goal-setting, unlike the existing ones, aimed at the coordinated development of the objective and subjective components of the quality of life, which allows to increase the effectiveness of quality of life management due to the adequacy of the management influence of the state of the management object as a dynamic system. This will have a significant impact on the concept of the mechanism of state management of the quality of life of the population, which includes a list of subjects, stages, external determinants and determines the principle of their interconnection and cyclical dynamics, and as well as a methodical approach to the analysis of the quality of life of the population and the implementation of the strategic goal-setting of the state management of the quality of life of the population, which allows to identify the strategy of the state management, adequate to the actual ratio of the objective and subjective components of the quality of life.

Key words: *quality of life of the population, strategic state management, living standards of the population, level of subjective well-being, objective components of quality of life.*